บทที่ 8
การวางรากฐานของระบบทุนนิยม

1. ทุนนิยมกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

ในปลายยุคกลางนั้น การที่เศรษฐกิจได้เริ่มพัฒนาขึ้น มีการขยายดินแดนของยุโรปไปยังโพ้นทะเล มีการขยายการค้าระว่างประเทศอย่างกว้างขวาง และอุตสาหกรรมแบบใช้เครื่องจักรเพิ่มมีมากขึ้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อรวม ๆ กันแล้วก็มีส่วนในการก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่รู้จักกันแพร่หลายในนามของ"ระบบทุนนิยม"(Capitalism)ขึ้น ซึ่งจากชื่อของระบบนี้ก็แสดงได้ชัดเจนว่า"ทุน"นั้นมีบทบาทสำคัญมากในระบบนี้ ในระยะนี้ผู้ที่เก็บออมเงินไว้จะนิยมนำไปลงทุนในด้านการผลิตสินค้าและบริการเป็นสำคัญ แทนที่จะไปใช้ในการบริโภคเป็นส่วนใหญ่เหมือนแต่ก่อน เงินลงทุนมีแนวโน้มเข้าสู่มือของผู้ประกอบการที่มีความปรารถนาจะแสวงกำไรมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพราะได้เป็นที่ยอมรับทั่วไปแล้วให้มีการกู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยได้และมีการขยายการให้กู้ยืมอย่างมากมาย

ภายใต้ลัทธิทุนนิยมนี้ ปัจจัยการผลิตซึ่งเดิมมักเป็นของแรงงานเองนั้น เจ้าของทุนได้เข้ามีส่วนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเองมากขึ้นทุกที ทำให้นายทุนสามารถวางแผนการผลิตขนาดใหญ่ได้อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เพราะสามารถควบคุมปัจจัยการผลิตที่สำคัญไว้ได้ การทำเช่นนี้อาจทำให้แรงงานขาดสิ่งจูงใจในการผลิตไปบ้างเพราะถูกควบคุมอย่างเข้มงวด และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างก็ขาดความเป็นส่วนตัว ขาดความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะทุกอย่างถูกกำหนดด้วยระบบราคา โดยสรุปแล้วจึงกล่าวได้ว่าทุนนิยมกำเนิดขึ้นเป็นระบบที่มีทุนปริมาณค่อนข้างมากหมุนเวียนอยู่ และพร้อมที่จะให้ผู้มีเครดิตดีนำไปใช้ถ้าหากจ่ายราคา(ดอกเบี้ย)ที่เหมาะสม ในระบบนี้นายทุนจะจ้างแรงงานโดยจ่ายค่าจ้าง และขายผลผลิตที่ได้เพื่อแลกกับเงิน สิ่งจูงใจในการตัดสินใจทาง

เศรษฐกิจใด ๆ ของบุคคลในระบบนี้ก็คือความปรารถนาในกำไรเป็นหลักเพื่อที่จะปรับปรุงมาตรฐานการครองชีพหรือฐานะของบุคคลนั้นในสังคม

การที่ระบบนี้เน้นในความเป็นอยู่ดีส่วนบุคคล และการที่ความปรารถนาในกำไรบางครั้งอาจทำให้ไม่คิดถึงสวัสดิการของสังคมโดยส่วนรวม อันเป็นข้อที่ระบบทุนนิยมถูกโจมตีเสมอ แต่ที่แท้จริงแล้วภายใต้ระบบทุนนิยมนั้น มนุษยชาติได้บรรลุความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากที่สุด และความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของสังคมโดยทั่วไปก็สูงสุดยิ่งกว่าที่เคยได้รับมาก่อนในระบบเศรษฐกิจอื่น ดังนั้นกล่าวได้ว่าระบบทุนนิยมนั้นเป็นระบบที่ดำเนินการได้ดีที่สุดในขณะที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจกำลังขยายตัว และการขยายตัวนี้ในที่สุดได้ไปค่อย ๆ เพิ่มอำนาจซื้อของมวลชนโดยส่วนรวมขึ้นด้วย อำนาจซื้อที่เพิ่มนี้เองทำให้อุปสงค์ในสินค้าและบริการขยายตัว เปิดโอกาสให้มีการลงทุนขยายการผลิตขึ้นอีก

ในการพัฒนาอุตสาหกรรมของอังกฤษในช่วงจากปี 1540-1640 นั้น แนวโน้มได้เป็นไปสู่การผลิตเป็นปริมาณมาก ๆ (mass production)เพื่อการบริโภคของมวลชน ทั้งนี้เพราะโอกาสที่จะแสวงกำไรจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ มีมากมาย การจะทำการผลิตปริมาณมาก ๆ เพื่อแสวงกำไรนี้เองทำให้มีการนำ"ทุน"ไปใช้ในแบบของระบบทุนนิยมอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 16 และ 17 นั้นปัจจัยสำคัญหลายประการได้มีส่วนช่วยให้ระบบทุนนิยมดำเนินไปได้อย่างดี โดยเฉพาะความแพร่หลายของเงินตรา เพราะถ้าหากไม่มีเงินตราแล้วก็เป็นการยากยิ่งหรืออาจเป็นไปไม่ได้เลยที่จะกระตุ้นการออม, มีทุนที่เคลื่อนย้ายง่าย, ลงทุนได้ในช่วงเวลาที่เหมาะสม, ให้กู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ย, จ้างแรงงานโดยจ่ายค่าจ้าง หรือมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบไม่เป็นส่วนตัวโดยระบบราคาเป็นตัวกำหนดขึ้นมาได้

จากการที่มีปริมาณทองคำและเงินจำนวนมหาศาลนำเข้ามาจากทวีปอเมริกาและการได้โลหะเงินจากแถบยุโรปตะวันออก ก็ทำให้ยุโรปตะวันตกมีปริมาณโลหะมีค่าเป็นอันมาก

สำหรับทำเหรียญกษาปน์ นอกจากนั้นเครื่องมือสินเชื่อต่าง ๆ เช่นตั๋วแลกเงินและหนังสือสัญญาใช้เงินรูปอื่น ๆ ก็ได้ทำหน้าที่แทนเงินมากขึ้นทุกที และช่วยขยายการใช้สื่อกลางในการแลก-เปลี่ยนทางเศรษฐกิจนี้ออกไปอย่างกว้างขวาง

ด้วยเหตุนี้อาจกล่าวได้ว่า"การธนาคาร"มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบทุนนิยมขึ้นเพราะ

(1)ธนาคารเป็นแหล่งที่ทำหน้าที่เก็บสะสมเงินออมจำนวนมหาศาลของผู้คนจำ-นวนมากเพื่อจะให้มีปริมาณเงินทุนมากพอจะใช้ในการดำเนินธุรกิจขนาดใหญ่ได้

(2)ธนาคารเป็นแหล่งกู้ยืมสำคัญสำหรับผู้ประกอบการที่พยายามจะผลิตสินค้าและบริการให้มากขึ้นเพื่อแสวงกำไร

(3)ธนาคารเป็นคนกลางในการโอนบัญชีเจ้าหนี้-ลูกหนี้ระหว่างบุคคล(ที่มีบัญชีเงินฝากกับธนาคารนั้น) และทำการโอนเงินในระยะทางไกล ๆ ได้ด้วย

(4)จากการทำหน้าที่เก็บรักษาทรัพย์สมบัติให้ผู้มั่งคั่ง ธนาคารได้มีการปฏิบัติใน 2 รูปแบบซึ่งมีความสำคัญที่สุดต่อการขยายตัวของระบบทุนนิยมขึ้นคือ

-นำเงินฝากไปให้กู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ย เพราะนายธนาคารคิดว่าผู้ฝากไม่น่าจะมาถอนเงินฝากทั้งหมดพร้อมกันทุกคนทันที(ในกรณีนี้ธนาคารทำให้เงินของผู้ฝากที่ถือไว้เฉย ๆ โดยไม่เกิดประโยชน์ ถูกนำไปใช้ในทางเศรษฐกิจได้)

-ธนาคารได้ออก"หนังสือสัญญาใช้เงิน"ซึ่งใช้หมุนเวียนคล้ายเงินขึ้น(ในกรณีนี้ทำให้ธนาคารสามารถ"สร้าง"เงินได้)

ภายใต้ระบบทุนนิยมนี้ รูปแบบองค์การธุรกิจได้เปลี่ยนไปจากรูปแบบดั้งเดิม ทั้งนี้เพราะเมื่อความต้องการทุนปริมาณมากขยายตัวขึ้น ผู้ประกอบการแต่ละคนก็มีแนวโน้มจะรวมกลุ่มกันในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพื่อให้สามารถมีทุนได้เพียงพอ ซึ่งการรวมตัวนี้อาจทำในรูป

ของการตั้งห้างหุ้นส่วนแบบ multiple partnershipsหรือตั้งบริษัทแบบ regulated company และ Joint-stock company เป็นต้น

โดยสรุปแล้วจึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาระบบเงินตราและการธนาคาร และการพัฒนารูปแบบการจัดองค์การธุรกิจเพื่อให้สามารถทำการลงทุนขนาดใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพนี้ เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาระบบทุนนิยมและระบบเศรษฐกิจให้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง

2.การพัฒนาระบบเงินตราและการธนาคารในเยอรมันและกลุ่ม Low countries (เบลเยี่ยม ฮอลันดา)

ในบรรดาส่วนประกอบต่าง ๆ ของระบบทุนนิยมอันได้แก่ เงินตรา, ระบบราคา การธนาคาร, การนึกคิดแบบทุนนิยม, การลงทุนเพื่อแสวงกำไรและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบไร้น้ำใจนั้น การธนาคารดูจะเป็นจุดสำคัญของการพัฒนาใหม่ ๆ ในการทำธุรกิจแบบทุนนิยม เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการรวบรวมเงินออมจากคนจำนวนมากและให้กู้แก่กิจการทั้งในด้านการผลิตและการจัดจำหน่าย นอกจากนั้นการธนาคารยังได้กลายเป็นองค์กรหลักในการกำหนดปริมาณเงินด้วย เพราะสามารถออกธนบัตรและขยายสินเชื่อได้

เราได้ศึกษากันมาแล้วว่า ในปลายยุคกลางนั้นการธนาคารได้เริ่มมีความสำคัญต่อชีวิตเศรษฐกิจมากขึ้นเรื่อย ๆ และบริการหลากหลายประเภทของธนาคาร ตั้งแต่การรับจำนำไปจนถึงการให้กู้ขนาดใหญ่นั้นก็ได้มีการแตกแขนงออกไปมากมาย ปรากฏว่าใน 2 ศตวรรษแรกของยุคใหม่นั้น การธนาคารได้ก้าวไปอีกขั้นหนึ่งโดยเข้าไปมีบทบาทสำคัญในชีวิตเศรษฐกิจของผู้อยู่ในยุโรปกลางและยุโรปตะวันตก ซึ่งมีกิจการผลิตขนาดใหญ่เกิดขึ้นและมีการทำการค้าอย่างกว้างขวาง ศูนย์กลางของการธนาคารที่สำคัญแห่งหนึ่งนั้นก็คือที่ออกสเบอร์ก (Augsburg)ในเยอรมันตอนใต้ ซึ่งมีความสำคัญขึ้นได้เพราะเป็นที่ตั้งของเหมืองแร่เงิน

ที่สำคัญและอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างแม่น้ำไรน์กับแม่น้ำดานูบ และเส้นทางการค้าระหว่างแม่น้ำไรน์กับเส้นทางบกติดต่อกับอิตาลีด้วย ส่วนศูนย์กลางที่ใหญ่รองลงไปก็คือแอนท์เวอป(Antwerp)เพราะเป็นจุดสำคัญในการซื้อขายแลกเปลี่ยนเครื่องเทศระหว่างเขตเหนือกับตะวันตกของยุโรป และเป็นที่ส่งออกผ้าและเครื่องโลหะจากตอนในของทวีปไปยังที่อื่นได้ง่ายโดยผ่านการเดินเรือทะเล ศูนย์กลางที่ใหญ่เป็นอันดับ 3 คืออัมสเตอร์ดัม(Amsterdam)ซึ่งสืบต่อจากแอนท์เวอปในการค้าผลิตภัณฑ์จากตะวันออกหลังจากที่แอนท์เวอปเสื่อมความสำคัญลงเพราะเสปญเข้ายึดเมืองในปี 1585 และฮอลันดาตัดการเดินเรือทะเลลงโดยควบคุมตอนล่างของเมืองไว้ ศูนย์กลางที่ใหญ่เป็นอันดับ 4 คือลอนดอนเนื่องจากมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมเพื่อตลาดขนาดใหญ่ และการพัฒนาการค้ากับอาณานิคมและการค้าทางทะเลทั่วไป นอกจากนี้ก็มีศูนย์กลางการธนาคารอื่น ๆ อีกเช่นที่ เยนัว, เจนีวา, บาเซโลนา และปารีส เนื่องจากมีการค้าติดต่อกับดินแดนโพ้นทะเล

การธนาคารในอ็อกสเบอร์กส่วนใหญ่ถูกควบคุมโดยตระกูลที่มั่งคั่งไม่กี่ตระกูลซึ่งเริ่มจากอาชีพทำเหมืองแร่เงินมาก่อน ต่อมาได้เข้าทำการค้าทางทะเลและทำการรับฝากเงินด้วย ตระกูลนายธนาคารเหล่านี้มีการให้กู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยและบริการโอนเงินไปยังสถานที่ห่างไกลต่าง ๆ ด้วย เงินกู้จำนวนมากนั้นเป็นการให้กู้เพื่อธุรกิจโดยเฉพาะ แต่ในระยะหลัง ๆ ได้มีการให้เงินกู้ทางการเมืองมากขึ้นเรื่อย ๆ คือให้กู้แก่จักรพรรดิ, กษัตริย์, บิชอบ และเมืองต่าง ๆ ซึ่งเงินกู้ทางการเมืองนี้มีความเสี่ยงสูงและบางตระกูลสำคัญที่ทำอาชีพนายธนาคารถึงกับต้องสูญเสียความสำคัญไปเพราะหนี้สูญในศตวรรษที่ 17

สำหรับที่แอนท์เวอปนั้น กิจกรรมการธนาคารมีความเข้มแข็งมากเป็นพิเศษเพราะมีการค้าระยะไกลมากมายซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็วมากหลังจากกลางศตวรรษที่ 15 เนื่องจากพ่อค้าต่างชาติย้ายสถานที่ทำการค้าจากเมืองบรูจ(Bruges)มาแอนท์เวอปซึ่งให้สิทธิ

ประโยชน์ต่าง ๆ มากกว่าและมีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านท่าเรือสำหรับเรือขนาดใหญ่(ซึ่งกำลังเริ่มนิยมกัน)มากกว่า และตำแหน่งที่ตั้งก็เหมาะด้วยเพราะอยู่ไม่ไกลไม่ใกล้จากทะเลเกินไป และติดต่อกับทั้งดินแดนลึกเข้าไปในทวีปและทะเลได้สะดวกโดยแม่น้ำและลำคลองมากมาย ในต้นศตวรรษที่ 16 แอนท์เวอปได้กลายเป็นศูนย์กลางของยุโรปตะวันตกในการค้าเครื่องเทศและสินค้าพุ่มเพื่อยอื่น ๆ จากตะวันออก ตลอดจนแร่ทองคำ, เงินจากทวีปอเมริกา เมืองนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าแลกเปลี่ยนของสินค้าจากยุโรปตะวันตกและยุโรปเหนือ เช่นผ้า, ผลิตภัณฑ์โลหะ ซึ่งนำมาขายเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าเข้าสู่ยุโรป นอกจากนั้นการที่แอนท์เวอปเป็นศูนย์กลางการค้าก็ทำให้มีการทำอุตสาหกรรมเกิดขึ้นด้วย เช่นการทำแก้ว, การทำน้ำตาลทรายขาว เป็นต้น จากการมีธุรกิจมากมายเหล่านี้จึงไม่น่าแปลกใจที่การธนาคารจะมีบทบาทสำคัญในแอนท์เวอปด้วย ธนาคารสำคัญ ๆ ของยุโรปล้วนมีสาขาที่เมืองนี้ กิจกรรมที่สำคัญของธนาคารเหล่านี้ก็อย่างเช่น การร่วมกับนักธุรกิจซื้อเครื่องเทศเป็นจำนวนครั้งละมาก ๆ จากปอร์ตุเกสเพื่อไปขายต่อ(โดยมีการให้กษัตริย์ปอร์ตุเกสกู้ยืมเพื่อเป็นเงื่อนไขในการผูกขาดการค้าเครื่องเทศด้วย) นอกจากนั้นก็มีกวรให้กู้โดยรับชำระหนี้เป็นตั๋วเงิน มีการให้บริการโอนเงินไปยังสถานที่ต่าง ๆ , รับขึ้นเงินสดให้แก่ดร๊าฟท์, ให้เมืองใหญ่ ๆ กู้เงินไปใช้จ่ายในงานสาธารณะ และให้กษัตริย์กู้เพื่อแลกกับประโยชน์พิเศษหรือไม่ก็เพราะได้ดอกเบี้ยสูง เป็นต้น

แอนท์เวอปรุ่งเรืองอยู่นานจนเมื่อพระเจ้าฟิลิปที่ 2 แห่งเสปญพยายามบังคับแคว้นต่าง ๆ ในเขตเนเธอร์แลนด์ของพระองค์ไม่ให้นับถือนิกายโปรแตสแตนท์ จึงเกิดสงครามยาวนาน เมืองแอนท์เวอปถูกทำลายไปมากและปรากฏว่าพวกฮอลันดาสามารถควบคุมส่วนล่างของเมืองทำให้ตัดทางติดต่อกับทะเล แอนท์เวอปจึงเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว หลังจากการเสื่อมลงนี้ ลอนดอนและอัมสเตอร์ดัมก็ได้มีความสำคัญขึ้นมาแทนที่ โดยลอนดอน

นั้นได้เปรียบในแง่มีท่าเรือที่ดีและมีการค้าขนสัตว์และผ้าตลอดจนผลิตภัณฑ์จากการผลิตขนาดใหญ่ที่รุ่งเรืองมาก ส่วนอัมสเตอร์ดัมนั้นมีข้อได้เปรียบที่เป็นผู้สืบต่อการค้ากับตะวันออกจากแอนท์เวอปและยังสามารถทำการค้ากับตะวันออกได้โดยตรงผ่านทางปอร์ตุเกสหรือเสปญด้วย นอกจากนั้นอัมสเตอร์ดัมก็ได้มีอุตสาหกรรมสำคัญอยู่ด้วยเช่น การต่อเรือ, ทอผ้า และการแปรรูปอาหารโดยเฉพาะการทำเค็มปลาเฮริง

เนื่องจากมีความสำคัญในทางการค้ามาก อัมสเตอร์ดัมจึงกลายเป็นตลาดเงินขนาดใหญ่และเป็นผู้บุกเบิกการดำเนินการด้านการธนาคารที่สำคัญ โดยก้าวสำคัญก็คือในปี 1609 ได้มีการก่อตั้งธนาคารแห่งอัมสเตอร์ดัม(Bank of Amsterdam)ขึ้น ซึ่งเป็นสถาบันที่ตั้งโดยมีจุดมุ่งหมายจะเข้าจัดระเบียบของระบบเงินตรา, การธนาคาร และเงื่อนไขการชำระเงินระหว่างประเทศ ซึ่งเรื่องเหล่านี้ในขณะนั้นแทบจะไม่มีระบบเลยเนื่องจากสงครามกับเสปญทำให้มีการลดส่วนผสมของโลหะมีค่าในเงินตราลงและเงินตราก็มีอยู่มากมายหลายชนิด(มีเหรียญกษาปน์ซึ่งส่วนผสมโลหะมีค่าต่างกันถึง 14 ชนิด) นอกจากนั้นการหลั่งไหลเข้ามาของพ่อค้าและนักการธนาคารต่างประเทศจากแอนท์เวอปก็ทำให้มีเงินตราชนิดต่าง ๆ มากมายเข้ามาในประเทศ ตลอดจนมีนักธุรกิจหน้าใหม่ ๆ ซึ่งมีความเชื่อถือในการให้สินเชื่อแตกต่างกันไปเป็นจำนวนมาก ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ผู้บริหารเมืองจึงต้องตัดสินใจที่จะจัดระเบียบให้เกิดขึ้นด้วยการตั้งธนาคารแห่งอัมสเตอร์ดัม กำหนดให้ตั๋วเงิน(Bill of Exchange)ทั้งหมดที่มีค่าเกิน 600 ฟลอริน(florins)จะสั่งจ่ายได้ที่ธนาคารนี้เท่านั้น นอกจากนั้นก็ยังควบคุมเอกชนผู้รับแลกเปลี่ยนเงินตราอย่างเข้มงวดเพื่อบีบให้ผู้ต้องการแลกเงินนั้นมาแลกที่สถาบันของทางการ

อย่างไรก็ตามปรากฏว่าธนาคารแห่งอัมสเตอร์ดัมทำหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของธนาคารทั่วไปน้อยมาก นั่นก็คือการให้กู้ (มีการให้นครอัมสเตอร์ดัม, บริษัทอินเดียตะวันออก

ของฮอลันดา และโรงรับจำนำของเมืองกู้เท่านั้น) กิจกรรมสำคัญของธนาคารปรากฏว่าเป็นในการจัดระบบการแลกเปลี่ยนเหรียญกษาปน์ ด้วยการที่ธนาคารเข้าควบคุมการผลิตเหรียญกษาปน์โดยจัดหาทองคำและเงินสำหรับการทำเหรียญที่มีมาตรฐาน และด้วยการนำเอาเงินที่มีโลหะมีค่าผสมอยู่ต่ำกว่ามาตรฐานออกไปจากการหมุนเวียน นอกจากนั้นก็รับแลกเปลี่ยนเงินตราในอัตราทางการด้วยความซื่อสัตย์ในเรื่องของน้ำหนักของโลหะมีค่า กิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งของธนาคารแห่งอัมสเตอร์ดัมก็คือการโอนเงินตามคำสั่งของผู้ฝากไปสู่บัญชีของเจ้าหนี้ของเขา บริการเช่นนี้ทำให้ช่วยอำนวยความสะดวกในการจ่ายชำระหนี้ การถอนเงินจากธนาคารหมดความจำเป็นเนื่องจากถ้าผู้ฝากต้องการเงินสดเขาก็เพียงแต่เขียน"ใบสำคัญไปเบิกเงินจากธนาคาร"จากบัญชีของเขาให้แก่บุคคลอื่น ซึ่งก็เป็นที่ยอมรับทั่วไปเนื่องจากความสะดวก

ธนาคารแห่งอัมสเตอร์ดัมดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพจนเป็นสถาบันการเงินที่สำคัญที่สุดของยุโรปในเวลาไม่นาน และส่งผลให้นครอัมสเตอร์ดัมกลายเป็นศูนย์กลางการเงินของโลกด้วย พ่อค้าจากทุกมุมโลกชำระบัญชีกันที่นี่ นอกจากนั้นอัมสเตอร์ดัมยังเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดของทองคำและเงิน(ก่อนกลางศตวรรษที่ 17 โลหะมีค่าทั้ง 2 ส่งออกได้ไม่ยาก) อีกด้วย และผู้ต้องการเงินทุนก็อาจขอกู้จากนายธนาคารเอกชนได้ในอัตราพอสมควรถ้าหากนำเงินกู้นั้นไปใช้ในกิจกรรมการค้าที่ถูกกฎหมาย และที่อัมสเตอร์ดัมนี้เช่นเดียวกันที่อาจพบนักธุรกิจจากทั่วทั้งยุโรปเหนือเข้ามาศึกษาวิธีปฏิบัติการด้านธนาคารโดยหวังจะนำไปใช้ในประเทศของตนบ้าง

3.<u>การเงินและการธนาคารในอังกฤษและฝรั่งเศส</u>

การพัฒนาสำคัญก้าวต่อไปในด้านการเงินและการธนาคารนั้นทำโดยสาขาที่แยกออกมาจากธนาคารแห่งอัมสเตอร์ดัมโดยตรงก็คือธนาคารแห่งสต็อคโฮล์ม(Bank of Stockholm) ก้าวสำคัญนี้ก็คือการออก"ธนบัตร"(bank notes)อันเป็นการที่แทนที่จะให้

ผู้ฝากเงินเขียน"ใบสำคัญสำหรับเบิกเงินจากธนาคาร"ไปใช้ในการซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ เอง ธนาคารแห่งสต็อคโฮล์มได้ออกเอกสารสัญญาจะจ่ายเงิน(ในปี 1661) ซึ่งนำออกใช้หมุนเวียนในการซื้อขายทั่วไปขึ้น เอกสารที่ว่านี้ใช้วิธีพิมพ์แทนที่จะเขียนด้วยลายมือเหมือนแต่ก่อน ทำให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ธนบัตรนี้มีประโยชน์มากเป็นพิเศษในสวีเดนเพราะที่นั่นเหรียญกษาปน์ทำด้วยทองแดงซึ่งหนักมากไม่สะดวกแก่การพกพา แต่ที่สำคัญยิ่งกว่าความสะดวกก็คือทำให้ธนาคารแห่งสต็อคโฮล์มสามารถพิมพ์ธนบัตรได้มูลค่ามากกว่าเงินฝากที่ธนาคารมีอยู่ ซึ่งนั่นก็คือการ"สร้างเงิน"ขึ้นนั่นเอง ความสำคัญของการดำเนินการนี้อยู่ที่ความเชื่อมั่นของคนต่อธนบัตรของธนาคาร ตราบใดที่ยังเชื่อมั่นอยู่ธนาคารก็จะสามารถขยายหรือลดปริมาณเงินได้ตามความต้องการของชุมชนธุรกิจ อย่างไรก็ตามแม้ธนาคารจะมีความสำคัญในด้านการออกธนบัตรขึ้นแต่ความสำเร็จที่แท้จริงของการใช้ธนบัตรเป็นเครื่องมือทางการเงินนั้น เกิดที่อังกฤษ

ในอังกฤษนั้นก็เช่นเดียวกับที่อื่นในยุโรป พ่อค้าได้เข้าทำธุรกิจในการรับฝากเงินเพื่อให้ความปลอดภัย, ให้กู้ยืม และโอนเงินจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง บ่อยครั้งที่ผู้ทำธุรกิจเหล่านี้มีเงินอยู่กับเขามากเกินไป จึงต้องนำไปยังโรงกษาปน์หลวงเพื่อขอฝากไว้ยังที่นั่น การปฏิบัติเช่นนี้นิยมทำกันเรื่อยมาจนถึงปี 1640 เมื่อพระเจ้าชาร์ลสที่ 1 ได้ปฏิเสธการถอนเงินฝากของพ่อค้าจากโรงกษาปน์หลวงอย่างกระทันหันจนกว่าพ่อค้าจะให้พระองค์กู้เงิน ผลก็คือพ่อค้าเลิกไว้วางใจและนำเงินที่มีมากเกินไปนั้นไปฝากกับพวกช่างทองซึ่งมีตู้เซฟขาดใหญ่และแข็งแรงแทน พวกช่างทองนี้ปกติทำการให้กู้ยืมและธุรกิจการธนาคารรูปอื่น ๆ อยู่บ้างแล้ว ครั้นเมื่อมีเงินจำนวนใหม่ฝากไว้กับเขาเป็นจำนวนมาก ก็ทำให้พวกช่างทองมีโอกาสขยายการปฏิบัติการออกไปอีก เริ่มต้นด้วยการนำเงินที่มีผู้มาฝากนี้บางส่วนไปให้กู้โดยคิดดอกเบี้ย ทั้งนี้เพราะมีสมมุติฐานว่าผู้ฝากทุกคนจะไม่มาถอนเงินพร้อมกัน การนำเงินคนอื่นไปให้กู้นี้ปรากฏว่าได้กำไร

ดีจนช่างทองเริ่มสนับสนุนพ่อค้าให้มาฝากเงินกับเขาโดยจ่ายดอกเบี้ยให้แก่ผู้ฝาก สำหรับการฝากระยะสั้นจะให้อัตราดอกเบี้ยต่ำ ส่วนถ้าเป็นการฝากระยะยาวจะให้อัตราดอกเบี้ยสูง พวกช่างทองยอมให้ผู้ฝากนี้ถอนเงินได้(แต่ธนาคารแห่งอัมสเตอร์ดัมไม่ให้ถอน)และยอมให้ผู้ฝากโอนเงินจากบัญชีหนึ่งไปยังบัญชีผู้อื่นได้ หรือเขียนคำสั่งให้จ่ายเงินแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ได้ (เหมือนเช็คในปัจจุบัน) หรืออาจขายเอกสารการฝากเงินต่อเพื่อให้ผู้ซื้อไปได้สิทธิที่จะเป็นเจ้าของเงินที่ฝากแทน บริการประการหลังนี้ต่อมาเป็นจุดเริ่มต้นของการออก"เงินกระดาษ" ในอังกฤษ

รูปแบบเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดของเงิน"กระดาษ"ในอังกฤษก็คือ"บัตรช่างทอง" (Goldsmith's notes)บัตรนี้ออกให้แก่ผู้ฝากแทนเหรียญกษาปน์ เมื่อเวลาที่เขามาถอนเงิน(มีออกมาในมูลค่าต่าง ๆ) ซึ่งจะเป็นเอกสารที่ช่างทองสัญญาจะจ่ายเงินแก่ผู้ถือตามจำนวนที่ระบุไว้ในบัตรนั้น ในเวลาต่อมาบัตรช่างทองนี้ก็ใช้แทนใบรับรองการฝากเงินและกลายเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนที่สำคัญ ช่างทองบางคนเริ่มมองเห็นว่าเขาสามารถออกบัตรช่างทองนี้โดยมีเงินฝากจริง ๆ สำหรับสำรองจ่ายเพียงบางส่วนเท่านั้น(ไม่ต้องเต็ม100%) และเงินฝากจำนวนเดียวกันนั้นก็ยังสามารถแบ่งส่วนใหญ่ไปให้กู้โดยคิดดอกเบี้ยได้อีกด้วยเพราะจากประสบการณ์นั้นการมีเหรียญกษาปน์สำรองอยู่เพียง 20-30% ของบัตรธนาคารที่หมุนเวียนก็เพียงพอจะจ่ายเวลาที่มีผู้ฝากเงินมาขอถอนเงินแล้ว ดังนั้นบัตรธนาคารประมาณ 70-80% ที่หมุนเวียนจึงไม่มีเหรียญกษาปน์หนุนหลังแต่อย่างใด เท่ากับเป็นการ"สร้างเงิน"ขึ้นนั่นเอง การดำเนินการเช่นนี้เป็นไปด้วยดีอยู่ระยะหนึ่งจนกระทั่งเมื่อช่างทองเริ่มให้เงินกู้ทางการเมือง (แก่กษัตริย์)ซึ่งมีความเสี่ยงสูง ในปี 1672 กษัตริย์อังกฤษประกาศไม่จ่ายหนี้แก่ช่างทองทำให้ช่างทองจำนวนมากล้มละลายและคนทั่วไปขาดความเชื่อถือในการฝากเงินและไม่ยอมรับบัตรช่างทองอีกต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้จำเป็นต้องมีการแก้ปัญหาด้วยการจัดตั้งสถาบันที่มีการดำเนินการด้านการธนาคารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในที่สุดก็มีการตั้งธนาคารแห่งอังกฤษ

(Bank of England)ขึ้นในปี 1694

โครงการเบื้องต้นของการจัดตั้งธนาคารแห่งอังกฤษนั้นทำโดย William Patterson ซึ่งเสนอให้กลุ่มนักลงทุนเอกชนให้รัฐบาลกู้ 1,200,000 ปอนด์ในอัตราดอกเบี้ย 8% เพื่อแลกกับประทานบัตร(ที่อนุมัติโดยรัฐสภา) ให้จัดตั้งโดยให้สิทธิที่จะดำเนินการรับฝากเงิน, ซื้อขายโลหะมีค่า, กู้ยืม, ให้กู้, โอนเงิน, รับซื้อลดตั๋วเงิน และที่สำคัญคือออกธนบัตร

แม้ว่านายธนาคารเอกชนธรรมดาจะยังคงทำธุรกิจได้อยู่ในอังกฤษ แต่ก็เป็นเวลานานทีเดียวที่ธนาคารแห่งอังกฤษเป็นธนาคารในรูปบริษัทร่วมหุ้นอยู่เพียงแห่งเดียว และเป็นธนาคารเดียวที่ได้สิทธิในการออกธนบัตร ยิ่งกว่านั้นธนาคารนี้ยังทำธุรกิจการธนาคารทุกประเภทอย่างประสบผลโดยธุรกิจส่วนใหญ่จะเป็นการให้เงินกู้ระยะสั้นเพื่อธุรกิจการค้า จะมีเงินให้กู้ระยะยาวบ้างก็แต่เพียงที่ให้บริษัทอินเดียตะวันออก(East India Company)และบริษัททะเลใต้(South Sea Company)กู้เท่านั้น การดำเนินการของธนาคารแห่งอังกฤษประสบวิกฤติการณ์สำคัญอยู่ 2 ครั้งในต้นศตวรรษที่ 18 ครั้งแรกในปี 1720 เมื่อเกิดภาวะปั่นป่วนในตลาดหุ้น และในปี 1745 ซึ่งเกิดความไม่สงบทางการเมืองจนคนอยากได้เงินโลหะไว้กับตัวมากกว่าเงินกระดาษ แต่หลังจากนั้นธนาคารก็ได้รับการสนับสนุนมากขึ้น เพราะคนทั่วไปมองเห็นความเข้มแข็งที่สามารถผ่านวิกฤติการณ์มาได้ด้วยดี ธนาคารแห่งอังกฤษสามารถดึงดูดเงินฝากได้จากทุกฝ่ายรวมทั้งจากธนาคารเล็ก ๆ นอกจากนั้นก็ให้ธนาคารอื่น ๆ กู้ยืมเมื่อขาดแคลนเงินด้วย ทำให้ตลาดเงินตราในประเทศมีเสถียรภาพ รวมทั้งสถาบันการเงินและธุรกิจทั่วไปก็มีเสถียรภาพด้วย

อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจของอังกฤษก้าวหน้ากว่าฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 18 ก็คือการที่อังกฤษมีระบบธนาคารดีกว่านั่นเอง ในกรณีของฝรั่งเศส

นั้นแม้จะเป็นที่รับรู้ถึงความสำคัญของการมีธนาคารกลาง(ในรูปบริษัท)ขนาดใหญ่และมีเสถียร-ภาพ แต่การดำเนินการที่ผิดพลาดของ John Law นักการธนาคารชาวสก็อตที่เข้าไปมีบทบาทในวงการธนาคารของฝรั่งเศสทำให้การดำเนินการในรูปบริษัทร่วมหุ้นถูกระแวงสงสัยอยู่เป็นเวลานาน จอห์น ลอว์ได้ขอประทานบัตรจัดตั้งธนาคารขึ้นในลักษณะเดียวกับธนาคารแห่งอังกฤษในปี 1716 ดำเนินกิจการรับฝากเงิน, โอนเงิน, ให้กู้, รับตั๋วเงิน, ซื้อลดตั๋วเงินและออกธนบัตร เช่นเดียวกับธนาคารแห่งอังกฤษ ต่างกันแต่เพียงว่าธนาคารของลอว์ไม่ได้ดำเนินนโยบายระมัดระวังเหมือนธนาคารแห่งอังกฤษเพราะมีการออกธนบัตรมามากเกินไป การลงทุนก็ไม่คำนึงถึงความเสี่ยงเท่าที่ควร ยิ่งกว่านั้นพื้นฐานก็ไม่มั่นคงตั้งแต่เริ่มด้วยเพราะทุนจดทะเบียนนั้นจ่ายจริงเพียง 1 ใน 4 เท่านั้น และส่วนใหญ่ยังอยู่ในรูปหลักทรัพย์ของรัฐบาลซึ่งค่าไม่แน่นอนอีกด้วย

ธนาคารของลอว์ออกธนบัตรมามากเกินที่ควรจะเป็น โดยใน 2 ปีครึ่งหลังจากดำเนินการนั้นได้ออกธนบัตรมูลค่าถึง 148,560,000 ลิฟ(livre)และในกลางปี 1720 ก็มีการออกธนบัตรไปถึง 2,696,000,000 ลิฟ ส่วนในด้านการลงทุนของธนาคารก็ปรากฏว่าในปี 1718 นั้นกษัตริย์ฝรั่งเศสเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่และนำเงินไปซื้อหลักทรัพย์ของรัฐบาลเป็นจำนวนมาก(ซึ่งก็คือรัฐบาลมากู้ยืมจากธนาคารนี้นั่นเอง) นอกจากนั้นธนาคารยังให้เงินกู้จำนวนมากแก่บริษัทการค้าในอาณานิคมที่ลอว์เองเป็นคนตั้งขึ้น(ชื่อบริษัทมิสซิสซิปปี) และเมื่อบริษัทนี้ไม่อาจได้ผลตอบแทนเป็นที่น่าพอใจ ราคาหุ้นของธนาคารของลอว์และบริษัทมิส-ซิสซิปปีก็ไม่เพิ่มขึ้นอีก ประชาชนเริ่มขาดความไว้ใจโครงการของลอว์และธนบัตรของธนา-คารทันที ทำให้กิจการธนาคารแห่งนี้สิ้นละลายและเกิดความเสียหายอย่างหนัก ซึ่งเป็นผลให้ฝรั่งเศสเข็ดขยาดในเรื่องเกี่ยวกับการตั้งธนาคารใหญ่, การออกธนบัตร และการตั้งบริษัทร่วมหุ้นมาตลอดศตวรรษที่ 18 และอาจเลยมาถึงศตวรรษที่ 19 ด้วย การธนาคารในฝรั่งเศส

จึงเป็นลักษณะธนาคารเอกชนขนาดเล็ก ดำเนินการโดยปราศจากความช่วยเหลือจากสถาบันกลางที่จะดำเนินการที่จำเป็นเพื่อให้เกิดเสถียรภาพขึ้น ตราบจนถึงปี 1776 Turgot จึงได้ก่อตั้งสถาบันที่มีคุณสมบัติเป็นสถาบันกลางเช่นนั้นขึ้นในฝรั่งเศส แต่เนื่องจากเกรงว่าคนจะไม่เชื่อถือจึงไม่ใช้คำว่า"ธนาคาร"สำหรับสถาบันแห่งนี้ แต่เลี่ยงไปใช้คำว่า"สถาบันออมทรัพย์" (caisse)แทน สถาบันนี้ซึ่งมีชื่อเต็มว่า Caisse de Escompte ดำเนินการแบบเดียวกับธนาคารแห่งอังกฤษ ซึ่งทำให้ฝรั่งเศสค่อย ๆ ก้าวไปสู่การมีโครงสร้างด้านการธนาคารที่มั่นคง แต่เนื่องจากสาเหตุทางการเมืองทำให้สถาบันนี้ถูกบีบให้ลงทุนในหลักทรัพย์ของรัฐบาลมากเกินไปและต้องสิ้นสุดลงในช่วงการปฏิวัติฝรั่งเศส

4. <u>เงิน เครื่องมือสินเชื่อ และระบบราคาภายใต้ระบบทุนนิยม</u>

จากข้อเท็จจริงที่ว่าธนาคารนั้นมีความสำคัญ และธนาคารมีบทบาทมากในการรวบรวมเงินออมเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การที่เงินออมนั้นอยู่ในรูปของเงินตราจึงทำให้อาจกล่าวได้ว่า เงินตรานั้นก็คือสถาบันหลักของระบบทุนนิยมที่กำลังขยายตัวนั่นเอง เพราะถ้าปราศจากเงินตราแล้ว ลักษณะสำคัญอื่น ๆ ของระบบทุนนิยมจะไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย เงินนั้นความจริงไม่ใช่ของใหม่ แต่การใช้เงินมากขึ้นทำให้การระดมเงินออมสามารถทำได้ง่ายขึ้นและมีพร้อมสำหรับการลงทุนอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้เงินมากขึ้นทำให้เจ้าของสินค้าทุน(เครื่องจักร เครื่องมือ)สามารถรวบรวมวัตถุดิบ จ้างแรงงาน และขายผลผลิตในตลาดด้วยความหวังจะหากำไรได้โดยสะดวก การใช้เงินอย่างกว้างขวางนี้ยังทำให้การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการทั้งหลายตกอยู่ภายใต้การกำหนดของระบบราคาอีกด้วย และในที่สุดนั้นการใช้เงินอย่างกว้างขวางมีผลก่อให้เกิดความผันผวนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือที่เรียกว่า"วัฏจักรธุรกิจ"ขึ้นด้วย

ปริมาณโลหะมีค่า(ทองคำและเงิน)ในยุโรปที่ใช้ทำเป็นเหรียญกษาปน์ได้เพิ่มขึ้นถึง 3 เท่าในช่วงปี 1500-1650 การเพิ่มนี้ทำให้มีการใช้เงินอย่างกว้างขวางมากขึ้น นอกจากการเพิ่มปริมาณเงินเนื่องจากปริมาณโลหะมีค่าแล้ว ปริมาณเงินยังเพิ่มขึ้นอีกมากเนื่องจากการพัฒนาเครื่องมือสินเชื่อซึ่งมีผลทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับเหรียญกษาปน์ขึ้น เช่นตั๋วเงินซึ่งมีการใช้อย่างกว้างขวางในการค้าระยะไกล. และการที่ตั๋วเงินนี้สามารถขายให้กับธนาคารก่อนครบกำหนดขึ้นเงิน(โดยธนาคารจะคิดลดมูลค่าลงตามส่วน)และการที่ตั๋วเงินได้รับความเชื่อถือมากขึ้นถ้ามีธนาคารหรือบุคคลผู้มีชื่อเสียงค้ำประกันก็ทำให้ตั๋วเงินอาจใช้หมุนเวียนได้เช่นเดียวกับเหรียญกษาปน์ นอกจากปริมาณเงินจะเพิ่มมากขึ้นเพราะตั๋วเงินแล้ว "ธนบัตร" ที่ธนาคารจัดทำขึ้นก็มีผลในการเพิ่มปริมาณเงินเช่นกัน ธนาคารในระยะนั้นทราบดีว่าสามารถออก"ใบสัญญาจ่ายเงิน"โดยใช้เงินฝากเป็นสำรองหนุนหลังในอัตราส่วน 1 ต่อ 5 หรือก็คือสำรองไว้เพียง 20%

แม้จะไม่สามารถทราบได้ว่าปริมาณเงินที่เพิ่มด้วยการใช้เครื่องมือสินเชื่อและการออกธนบัตรนั้นมีมากเพียงใดในช่วงก่อนศตวรรษที่ 18 แต่ก็พอประมาณได้ว่าราว 1 ใน 3 ของการใช้จ่ายเงินทั้งหมดนั้นทำโดยผ่านวิธีการนี้ และอาจกล่าวได้ว่าปริมาณเงินทั้งหมดในช่วงราวปี 1500-1700 เพิ่มขึ้นถึงราว 6 เท่า

การใช้เงินอย่างมากและกว้างขวางขึ้นมีส่วนช่วยอำนวยความสะดวกในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการต่าง ๆ เมื่อสินค้าและบริการมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมากขึ้นระบบราคาก็พัฒนาขึ้นด้วยเพราะการซื้อขายนั้นทำในรูปมูลค่าของเงิน การที่สินค้าและบริการทุกอย่างมีราคา(คิดเป็นเงิน)ติดอยู่ ทำให้การเปลี่ยนแปลงในอุปสงค์และอุปทานของสินค้ามีผลกระทบต่อระดับราคาได้ง่ายกว่าแต่ก่อนมาก เช่นสินค้าบางอย่างโดยเฉพาะสินค้าเกษตร

นั้นระดับราคาจะผันแปรขึ้นลงตามฤดูกาลค่อนข้างมากเพราะผลผลิตออกมามากเฉพาะบางช่วงเวลาของปี และต้นทุนการเก็บรักษาและขนส่งเพื่อให้มีผลผลิตสม่ำเสมอตลอดปีก็สูงมาก นอกจากนั้นภาวะดินฟ้าอากาศก็ทำให้ราคาผันแปรได้ง่ายด้วย ความผันผวนของระดับราคาอาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงในปริมาณเงินได้ด้วย คือถ้าปริมาณเงินเพิ่มมากขึ้นระดับราคาจะมีแนวโน้มสูงขึ้นด้วย แต่ถ้าปริมาณเงินลดลง ระดับราคาก็มีแนวโน้มจะลดลงตาม

5.<u>การคลังรัฐบาลภายใต้ระบบทุนนิยม</u>

เมื่อมีการใช้เงินมากขึ้น ระบบการคลังรัฐบาลแบบเก่าก็จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพราะในตอนนี้ไม่มีการเก็บภาษีเป็นผลผลิต, เป็นบริการหรือรับความช่วยเหลือทางทหารจากขุนนางระดับรอง ๆ ลงไปอีกแล้ว สงครามในระยะนี้ไม่ได้เป็นการสู้รบกันโดยกองทัพที่ประกอบด้วยขุนนางและไพร่ที่ไม่เคยได้รับการฝึกฝน แต่เป็นการต่อสู้โดยทหารอาชีพซึ่งรู้วิธีใช้อาวุธใหม่ ๆ (เช่นปืน)และยุทธวิธีเป็นอย่างดี กองทหารอาชีพนี้ต้องจ่ายเงินให้เป็นค่าจ้างและเป็นค่าอาวุธยุทธภัณฑ์ราคาแพงให้ด้วย นอกจากนั้นกองทัพเรือซึ่งต้องมีขนาดใหญ่และติดอาวุธทันสมัยก็ทำให้ต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากเช่นกัน การใช้จ่ายของรัฐบาลจึงต้องเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ซึ่งถ้าคำนึงถึงการที่รัฐบาลกลางต้องขยายระบบการบริหารและระบบกฎหมายออกไปโครอบคลุมทั่วอาณาจักรและพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการจ่ายเงินอุดหนุนผู้ประกอบการด้วยแล้ว ค่าใช้จ่ายของรัฐบาลในระยะนี้ก็เพิ่มขึ้นอย่างมากมายทีเดียว ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงในระบบจัดหารายได้ของรัฐบาลขึ้น ภาษีและค่าธรรมเนียมบางอย่างที่เคยเก็บเป็นผลผลิตหรือบริการแรงงานถูกเปลี่ยนมาเก็บเป็นเงิน มีการขึ้นอัตราภาษีและเก็บภาษีใหม่เพิ่มขึ้นจากการบริโภคสินค้าหลากหลายชนิดเช่น เกลือ, ไวน์ และเบียร์, มีการเก็บภาษีเพิ่มจากทรัพย์สินที่แสดงถึงความมั่งคั่ง, มีการเก็บภาษีรายหัวของประ-

ชากร(poll tax),มีการเก็บภาษีสินค้าเข้าโดยเฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือย เช่นผ้าไหมและผ้าฝ้ายพิมพ์ซึ่งเข้ามาแย่งธุรกิจของผู้ผลิตในท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในระบบการจัดเก็บรายได้แล้ว แต่รายได้ของรัฐก็ยังไม่พอต่อการใช้จ่าย โดยเฉพาะที่เกิดจากสงครามได้ รัฐบาลจึงต้องพึ่งพาการกู้ยืมมากขึ้นเรื่อย ๆ บางครั้งก็ใช้วิธีให้เอกชนประมูลผูกขาดจัดเก็บภาษีโดยเฉพาะสินค้าบริโภคเพื่อให้รัฐบาลได้เงินทันทีจากผู้ประมูลได้ซึ่งต้องจ่ายเป็นเงินก้อนให้รัฐบาลก่อน นอกจากนั้นในบางครั้งรัฐก็ใช้วิธีบังคับขอกู้เมื่อวิธีอื่นไม่ได้ผล อีกวิธีหนึ่งที่รัฐบาลจะได้มาซึ่งเงินกู้คือการทำให้เงินกู้ของรัฐดูเป็นการลงทุนที่น่าดึงดูดใจอันทำโดยการสร้างความเชื่อถือในหมู่ประชาชนว่ารัฐบาลเป็นลูกหนี้ที่ดีและจ่ายดอกเบี้ยสูง หรืออาจโดยการให้ผลตอบแทนพิเศษที่มั่นคง เช่นที่เรียกกันว่า rente หรือเงินปี(Annuity)ซึ่งเป็นวิธีการที่นิยมมากในฝรั่งเศส วิธีการนี้ผู้กู้สัญญาจะจ่ายตอบแทนเงินกู้เป็นเงินประจำปีเป็นระยะเวลายาวนานแล้วแต่จะตกลงกัน โดยอาจกำหนดเป็นจำนวนปีหรือจ่ายให้ตลอดชีวิตของผู้ให้กู้ ซึ่งถ้าทุกอย่างเป็นไปด้วยดีก็จะเป็นแหล่งรายได้ที่สม่ำเสมอให้แก่ผู้กู้ อย่างไรก็ตามในการกู้แบบจ่ายเป็นเงินปีนี้มีปัญหาอยู่ที่ว่าผู้ลงทุน(ให้กู้)อาจใช้อายุของบุคคลอื่นเป็นหลักในการทำสัญญาก็ได้ นักลงทุนที่ฉลาดจึงลือกใช้บุคคลที่คาดว่าจะอายุยืนนาน(มักเป็นผู้หญิง อายุน้อย เพราะตามทฤษฎีผู้หญิงจะอายุยืนกว่าผู้ชาย)และมีสุขภาพดี การกระทำเช่นนี้ทำให้เงินที่ผู้กู้ต้องจ่ายตลอดโครงการนั้นสูงกว่าที่คาดไว้มาก

จะเห็นได้ว่าการกู้เงินในรูปแบบใหม่ของรัฐบาล ทำให้ไม่อาจคาดได้ว่าจะไถ่ถอนคืนหนี้สินได้ทั้งหมด(เพราะหนี้เช่น Annuity อาจต้องจ่ายเป็นเวลานาน) ในช่วงเวลาที่บริหารประเทศอยู่ ส่วนผลของการกู้ยืมที่มีต่อเศรษฐกิจนั้น ก็ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการนำ

เงินกู้ไปใช้ ถ้าหากนำไปลงทุนในทางที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ เช่นทำการผลิตสินค้าที่มีความต้องการสูง ก็จะมีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจขยายตัว อย่างไรก็ตามปรากฏว่าการกู้จำนวนไม่น้อยนั้นไปใช้ในทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลในการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เช่นไปทำการผลิตสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อคนจำนวนน้อย หรือไปใช้จ่ายในการทำสงคราม การซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ ซึ่งมีผลในทางทำลายล้างมากกว่าสร้างสรร

6.<u>การประกันภัยภายใต้ระบบทุนนิยม</u>

การประกันภัยเป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่แพร่หลายขึ้นอย่างรวดเร็วในเศรษฐกิจที่มีพื้นฐานทุนนิยม เพราะเมื่อสินค้าบริการต่าง ๆ ถูกตีค่าเป็นเงินและการสูญเสียทรัพย์สินหรือชีวิตอาจทำให้เอกชนต้องประสบความเดือดร้อนในชีวิตได้มาก บุคคลต่าง ๆ จึงพยายามจะลดผลเสียทางเศรษฐกิจของการประสบโชคร้ายให้น้อยที่สุดด้วยการกระจายความเสี่ยงออกไป ซึ่งวิธีการก็คือการจ่ายเงินเป็นงวด ๆ เข้าสู่กองทุนกลางซึ่งจะจ่ายเงินชดใช้ค่าเสียหายให้(หากเกิดขึ้น)ตามจำนวนที่ตกลงกันไว้ การประกันภัยที่สำคัญที่พัฒนาขึ้นอย่างกว้างขวางได้แก่ การประกันภัยทางทะเล(Marine Insurance) การประกันไฟ(Fire Insurance)และการประกันชีวิต(Life Insurance)

7.<u>ตลาดกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนหลักทรัพย์(Bourse or Exchange)ภายใต้ระบบทุนนิยม</u>

เมื่อระบบทุนนิยมเจริญขึ้น ตลาดกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ได้พัฒนาขึ้นมาในระบบนี้ เนื่องจากว่าสินค้าและบริการที่ซื้อขายกันมีปริมาณมากมาย รวมทั้งหลักทรัพย์รัฐบาลและหุ้นของบริษัทต่าง ๆ ด้วย พ่อค้าและนักธุรกิจจึงต้องการสถานที่เฉพาะที่จะพบปะกันในการตกลงซื้อขายแลกเปลี่ยน ความจริงศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเช่นนี้มีมาแล้วตั้งแต่ยุคกลางเช่น Rialto ที่เวนิส และ Beurs ที่บรูจส์(Bruges) แต่ในศตวรรษที่ 16 ตลาดกลางเหล่านี้ได้มีแพร่หลายและพัฒนาขึ้นมาก ในปี 1531 เมื่อแอนท์-

เวอปได้เปิดตลาดกลางที่มีชื่อเสียงขึ้น Sir Thomas Gresham ได้ไปสังเกตุการณ์และนำมาตั้งตลาดกลางขึ้นในลอนดอนในปี 1571 เป็นกิจการเอกชน นอกจากนั้นในเมืองสำคัญอื่น ๆ เช่นอัมสเตอร์ดัม, เจนีวา ก็มีตลาดลักษณะนี้เกิดขึ้นเช่นกัน ตลาดกลางเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นตลาดกลางสินค้าซึ่งพ่อค้าซื้อขายสินค้ากันโดยดูแต่เพียงตัวอย่างสินค้าเท่านั้น ไม่ต้องดูสินค้าทั้งหมด แล้วทำสัญญาซื้อขายและส่งมอบกันต่อไป นอกจากนั้นตลาดกลางอีกส่วนหนึ่งยังเป็นตลาดเงินตราซึ่งมีการตกลงกู้ยืมกันได้ และอีกส่วนหนึ่งเป็นตลาดซื้อขายหลักทรัพย์ซึ่งนักธุรกิจสามารถซื้อ-ขายหุ้นและพันธบัตรได้ ณ ที่นั้น และอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญของตลาดกลางนี้ก็คือส่วนที่ทำการตกลงร่วมทุนในการทำการค้าทางทะเลในแบบที่เรียกว่า underwriting

จากการที่ตลาดกลางเป็นศูนย์กลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญโดยไม่ต้องนำสินค้าไปส่งมอบกันทันทีเช่นนี้ ทำให้บุคคลอาจมีโอกาสร่ำรวยขึ้นได้จากการฉวยโอกาสในการเคลื่อนไหวขึ้นลงของราคาสินค้า พ่อค้ารายหนึ่งอาจซื้อสินค้าบางอย่างโดยหวังว่าราคาจะสูงขึ้นต่อไป หรือพ่อค้าอาจขายสินค้า(ซึ่งเขายังไม่มี)โดยหวังว่าเมื่อเวลาที่ต้องส่งมอบนั้นราคาสินค้าดังกล่าวที่เขาจะต้องไปรวบรวมมานั้นจะต่ำลงทำให้ได้กำไรเนื่องจากหามาส่งมอบได้ด้วยต้นทุนต่ำ หรือพ่อค้าอาจซื้อเพื่อให้ส่งมอบในอนาคตในราคาที่เขาพอใจ ในกรณีเช่นนี้ถ้านักธุรกิจคนใดต้องการร่ำรวยอย่างรวดเร็ว เขาก็อาจพยายามจัดการให้ราคาเป็นไปตามต้องการให้ได้ เช่นด้วยการกักตุนขนสัตว์เอาไว้มาก ๆ จนมีส่วนแบ่งในการครองตลาดสูงทำให้ผู้ใช้ต้องจ่ายราคาซื้อจากเขาในราคาสูงหรือด้วยการสร้างข่าวลือเพื่อให้ราคาสูงขึ้นเป็นต้น

การแตกตื่นอันเป็นผลจากการเก็งกำไรในตลาดกลางอย่างมากเป็นพิเศษนั้นเกิดเป็นครั้งแรกในฮอลันดาช่วงทศวรรษหลังปี 1630 เมื่อมีการนำต้นทิวลิปจากตะวันออกเข้ามาในฮอลันดาและเป็นที่นิยมกันแพร่หลายจนราคาทิวลิปสูงขึ้น ในปี 1633 คนพากันแย่ง

ซื้อหัวทิวลิป(tulip bulb)เป็นการใหญ่เพราะคิดว่าจะสามารถร่ำรวยได้จากการเพาะปลูกทิวลิป ราคาหัวทิวลิปสูงขึ้นมากอย่างรวดเร็วจนผู้คนที่หวังกำไรถึงกับขาย, จำนำ, จำนอง ทรัพย์สินมาเพื่อซื้อหัวทิวลิป ราคาได้สูงขึ้นจนถึงจุดที่จะมีผู้ซื้อได้น้อยมาก ยอดขายจึงตกลงอย่างรวดเร็ว และผู้คนพากันแตกตื่นขายคืนจนเกิดความปั่นป่วนอย่างรุนแรง

ในทศวรรษที่ 2 ของศตวรรษที่ 18 ก็มีการแตกตื่นเนื่องจากการเก็งกำไรอย่างรุนแรงเกิดขึ้นอีก คราวนี้เกิดที่ฝรั่งเศสและอังกฤษ โดยในฝรั่งเศสนั้นมีจุดเริ่มมาจากจอห์น ลอว์ ซึ่งนอกจากจะเป็นผู้ก่อตั้งธนาคารกลางและออกธนบัตรดังได้กล่าวไปแล้ว ยังได้ตั้งบริษัทชื่อบริษัทมิสซิสซิปปีขึ้นด้วยในปี 1717 บริษัทนี้ได้สิทธิพิเศษในการค้ากับหลุยเซียนา(ในทวีปอเมริกา)แต่ผู้เดียว และยังสามารถทำเหมืองและนำเข้าแรงงานทาสในหลุยเซียนาได้ นอกจากนั้นต่อมาก็ได้สิทธิผูกขาดในการค้าหนังบีเวอร์ในคานาดาอีกด้วย การได้สิทธิพิเศษหลายประการนี้ทำให้ดูเหมือนว่าการลงทุนในบริษัทนี้เป็นการลงทุนที่ดี หุ้นของบริษัทจึงขายดีมาตั้งแต่เริ่มต้น ผู้ก่อตั้งจึงขยายขอบเขตการดำเนินการออกไปอีก โดยเข้ารวมกิจการผูกขาดยาสูบและบริษัทการค้าระหว่างประเทศของฝรั่งเศสที่สำคัญซึ่งทำการค้ากับดินแดนต่าง ๆ ในโลกตะวันออกเข้ามาไว้ในเครือด้วย นอกจากนี้ก็ยังได้สิทธิในการเก็บภาษีด้วยการประมูลผูกขาด ได้สิทธิในการทำเหรียญกษาปน์ และในการจัดการหนี้สินของรัฐบาลด้วย

ความสำเร็จในการขายหุ้นของบริษัทมิสซิสซิปปีนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการที่มีการขายหลักทรัพย์ของรัฐบาลในราคาถูกมาก และผู้ถือหลักทรัพย์รัฐบาลนั้นอยู่รู้สึกว่าราคาหุ้นของบริษัทอาจมีค่ามากกว่าหลักทรัพย์ของรัฐในระยะยาว อย่างไรก็ตามการจะเป็นอย่างที่คาดนี้ได้บริษัทจะต้องแสดงให้คนเห็นถึงรายได้ที่เพิ่มขึ้นเพื่อให้นักลงทุนไว้ใจ แต่การที่ลอว์ดำเนินนโยบายแบบไม่ระมัดระวังและหุ้นของบริษัทมีการเก็งกำไรกันอย่างสูง ทำให้เกิดปัญหาขึ้นใน

ระยะต่อมา เหตุสำคัญที่ทำให้มีการเก็งกำไรในหุ้นของบริษัทของลอว์มากก็คือการที่คนฝรั่งเศส โดยเฉพาะชาวปารีสนั้นเชื่อในความสามารถของลอว์มาก และคิดว่าบริษัทของเขาจะประสบความสำเร็จอย่างสูง ผู้คนเริ่มแย่งกันประมูลราคาซื้อหุ้นของบริษัทมิสซิสซิปปีอย่างมาก จนในปลายปี 1719 หุ้นของบริษัทนี้ซึ่งมีมูลค่าเริ่มแรก(par value)เพียง 1,000 ลิฟ(livres) มีการซื้อขายกันในราคาถึง 10,000 ลิฟ โดยที่ลอว์ก็ออกหุ้นมาขายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และยิ่งเมื่อบริษัทกับธนาคารของลอว์ถูกรวมเข้าเป็นกิจการเดียวกันในต้นปี 1720 คนก็แตกตื่นแย่งกันซื้อหุ้นของกิจการเป็นการใหญ่ ราคาหุ้นสูงขึ้นทุกที ๆ จนถึงจุดที่คนไม่กล้าซื้อ ผู้เก็งกำไรรายใหญ่เริ่มมองเห็นว่ารายได้ของธนาคารและบริษัทเมื่อมาแบ่งสรรจ่ายเป็นเงินปันผลแก่ผู้ถือหุ้นคงไม่คุ้มกับค่าดอกเบี้ย(ในอัตราสูง)ที่ไปกู้ยืมมาเพื่อซื้อหุ้นแน่นอน นักเก็งกำไรรายใหญ่เหล่านี้จึงเริ่มขายหุ้นออกไปจำนวนละมาก ๆ การขายนี้ทำให้ผู้ถือหุ้นรายอื่นเกิดความสงสัยในผลการดำเนินงานของบริษัทจึงรีบปล่อยหุ้นออกไปบ้าง ราคาหุ้นจึงเริ่มตกต่ำลงอย่างรวดเร็ว ในเดือนกรกฎาคม 1720 นั้นเองบริษัทก็ถึงกาลอวสานแม้ลอว์จะพยายามแก้ไขอย่างเต็มที่ก็ตาม เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้มีการเรียกการซื้อขายหุ้นของบริษัทมิสซิสซิปปีของลอว์ว่า Mis-sippi Bubble ซึ่งหมายถึงเป็นเหมือนฟองสบู่คือมองเห็นว่ามีอยู่แต่ภายในว่างเปล่าไม่มีอะไรเลย ฟองสบู่นี้แตกทำลายได้ง่ายโดยไม่เหลืออะไรไว้เลยอีกด้วย การล้มเหลวของบริษัทของลอว์ซึ่งเป็นกิจการในรูปบริษัทร่วมหุ้นมีผลกระทบทำให้คนฝรั่งเศสขาดความเชื่อถือในกิจการธุรกิจและธนาคารที่ดำเนินการในรูปบริษัทร่วมหุ้นอย่างมาก ทำให้ไม่มีการทำธุรกิจและการธนาคารในรูปบริษัทอยู่เป็นเวลานาน อันถือได้ว่าเป็นข้อขัดขวางความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของฝรั่งเศส

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นในอังกฤษ การเก็งกำไรอย่างมากมายในตลาดหลักทรัพย์ก็เกิดขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะในระหว่างสงครามสืบราชสมบัติเสปญ ในช่วงเวลานั้นฝรั่งเศส

ได้สิทธิจากเสปญซึ่งเป็นพันธมิตรในการค้าทาสในอเมริกาเขตของเสปญได้(สิทธินี้เรียกว่า the Asiento)ซึ่งเป็นสิทธิที่เสปญเคยให้กับปอร์ตุเกส และเป็นผลให้ฝรั่งเศสสามารถทำการค้ากับอาณานิคมของเสปญโพ้นทะเลได้ อย่างไรก็ตามสิทธินี้ตกเป็นของอังกฤษตามสนธิสัญญา Utrecht ซึ่งเป็นสัญญาสงบศึกระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสในปี 1713 (ฝรั่งเศสเป็นฝ่ายแพ้) ทำให้อังกฤษสามารถขายทาสได้ถึง 4,800 คนต่อปีในอเมริกาใต้และส่งเรือไปได้ 1 ลำเพื่อทำการค้าในเขตนี้ สิทธินี้เองทำให้บริษัทที่ชื่อ South Sea Company ของอังกฤษมีกิจการรุ่งเรืองขึ้นทันที กิจการของบริษัทนี้ได้กำไรมากจนราคาหุ้นพุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และเนื่องจากบริษัทนี้ตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายจะช่วยรัฐบาลในการจัดการหนี้สินด้วย กล่าวคือผู้ซื้อหุ้นของบริษัทต้องซื้อด้วยพันธบัตรรัฐบาล ดังนั้นการที่ราคาหุ้นของบริษัทพุ่งสูงขึ้นจึงทำให้มีผู้ยินดีนำพันธบัตรรัฐบาลมาแลกกับหุ้นของบริษัทเป็นอันมาก ผู้คนทั้งหลายต่างปรารถนาที่จะได้หุ้นของบริษัท เป็นผลให้ราคาหุ้นเพิ่มจาก 129 ปอนด์ในปลายเดือนมกราคม 1720 เป็นถึง 1,050 ปอนด์ในเดือนมิถุนายนปีเดียวกัน การสูงขึ้นอย่างมากมายนี้ทำให้ราคาหุ้นของบริษัทอื่น ๆ ก็พลอยสูงมากตามไปด้วย เช่นในช่วงเดียวกันนั้นราคาหุ้นของบริษัทอินเดียตะวันออกเพิ่มจาก 200 เป็น 440 ปอนด์ และที่ทำให้เกิดผลร้ายตามมาก็คือการแตกตื่นเก็งกำไรในตลาดหุ้นทำให้มีผู้ฉวยโอกาสที่จะหากำไรจากการขายหุ้นโดยตั้งบริษัทที่ไม่มีจุดมุ่งหมายทำธุรกิจใด ๆ จริงจังขึ้น เพียงเพื่อจะขายหุ้นในตลาดและเอากำไรจากการซื้อขายหุ้นเท่านั้น ในการกระทำเช่นนี้บริษัท South Sea ต่อต้านอย่างหนักและเสนอให้รัฐสภาออกกฎหมายมาควบคุมในปี 1720 นั้นเองเรียกว่า The Bubble Act ซึ่งห้ามการก่อตั้งบริษัทร่วมหุ้นนอกจากจะมีการออกกฎหมายให้ตั้งได้เฉพาะเป็นกิจการ ๆ ไป

แม้ว่าการออก Bubble Actจะแก้ปัญหาของการตั้งบริษัทขึ้นฉวยโอกาสไปได้มาก แต่ราคาหุ้นของบริษัทที่ยังคงเหลืออยู่นั้นก็ยังพุ่งสูงอยู่ โดยที่รายได้ของกิจการไม่ได้สูง

มากพอจะเป็นหลักประกันได้ เหตุร้ายแรงในวงการตลาดหุ้นเกิดขึ้นหลังจากที่บริษัท South Sea ชนะคดีต่อ 4 บริษัทที่ใช้ประทานบัตร(ที่อนุญาตให้ตั้งบริษัท)ไปในทางที่ผิด ทำให้คนได้รู้ถึงการใช้รูปแบบของบริษัทร่วมหุ้นไปในการฉ้อโกงต่าง ๆ นักเก็งกำไรจึงแตกตื่นขายหุ้นคืนกันเป็นการใหญ่ ราคาหุ้นตกต่ำลงอย่างรวดเร็วโดยเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน 1720 แม้แต่ราคาหุ้นของบริษัท South Sea ก็ลดลงจนเหลือเพียง 120 ปอนด์เท่านั้นในเดือนธันวาคม ราคาหุ้นของบริษัทอื่นก็ตกต่ำลงมากเช่นกัน โดยที่บางบริษัทราคาหุ้นไม่มีค่าเลยและบริษัทก็ล้มละลาย เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้คนอังกฤษเกิดความไม่เชื่อถือในการดำเนินการในรูปบริษัทร่วมหุ้นเช่นเดียวกับในฝรั่งเศส กฎหมาย Bubble Act มีการใช้ต่อมาจนถึงปี 1825 ทำให้การตั้งบริษัทร่วมหุ้นแต่ละบริษัทต้องผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภาเป็นราย ๆ ไปเท่านั้น แต่แม้จะมีข้อจำกัดเช่นนี้ คนอังกฤษก็ยังมีการตั้งกิจการในรูปบริษัทร่วมหุ้นมากกว่าในฝรั่งเศส ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งในการขยายอุตสาหกรรมของอังกฤษในปลายศตวรรษที่ 18 และต้นศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของ"การปฏิวัติอุตสาหกรรม"